

Stockholm 2016-11-21

Näringsdepartementet

Svar på remiss N2015-2214-SK: Underlagsrapporter från arbetet med att ta fram Sveriges första nationella skogsprogram.

Sveriges Hembygdsförbund (SHF) lämnar här – i egenskap av landets största ideella organisation med inriktning på att uppmärksamma, ta tillvara, använda och utveckla landskapets naturvärden, kulturvärden och sociala värden – synpunkter på det remitterade materialet, i enlighet med er instruktion, som framgår av missivet till remissen. Synpunkterna fokuserar på delrapport 1 och 2.

SHF:s allmänna synpunkter på förslagen

Alla skogens miljövärden behöver uppmärksammas, tas tillvara och användas i det nationella skogsprogrammet

Vi anser att ”hela” miljön och dess olika värden behöver uppmärksammas, tas tillvara och användas i högre grad i det framtida nationella programmet jämfört med i de föreliggande rapporternas förslag. Som målbilder, strategiska rekommendationer och förslag till åtgärder bereds, motiveras och utformas i rapport 1 och 2, ligger fokus på skogens naturvärden, och det är i huvudsak för dessa som idéerna och kreativiteten finns för hur miljövärden i högre grad ska bidra till den hållbara (sociala) utvecklingen. Detta är i sig mycket lovvärt, men vi anser att då den utvecklingspotential som finns i bevarande och användning av landskapets kulturmiljövärden också uppmärksammas i det framtida programmet, så kommer programmet att få större genomslag i samhället och bidra i än högre grad till att målen för skogspolitiken, näringspolitiken, miljöpolitiken och givetvis kulturpolitiken uppnås. Möjligheterna är stora för att ta tillvara och använda kulturmiljövärden fullt ut i programmet, gärna i samspel med andra miljövärden och aktörer, när det gäller friluftsliv, integration, skola, företagande, landsbygdsutveckling, landskapets attraktivitet, kulturturism och sociala värden.

Det nationella skogsprogrammet skulle sannolikt tjäna på en landskapssyn enligt Europeiska landskapskonventionen – också för fler synergier

Vår uppfattning är att det nationella programmet för skog är en stor möjlighet att för första gången uppmärksamma, ta tillvara och använda hela miljön i skogen för den hållbara utvecklingen – utifrån en helhetssyn på landskapets olika värden. Vi anser att programmet skulle tjäna på att präglas av en syn på skogens olika värden som utgår från landskapsbegreppet enligt den

Europeiska landskapskonventionen (ELC), där miljö och människa står i centrum. Fokus för ELC ligger särskilt på de sociala/kulturella värdena i landskapet – men tillsammans med de ekonomiska och ekologiska. Utifrån konventionens landskapssyn kan skogen och dess värden också vara delar av ett större landskap eller olika sociala sammanhang. En landskapsstrategi enligt ELC och för sociala värden skulle sannolikt se annorlunda ut både innehållsmässigt och geografiskt än en för ekologiska värden. Möjligheterna att söka och uttrycka fler synergier mellan olika landskap och olika aktörer i programmet utifrån det perspektivet är sannolikt betydande, inte minst när det gäller kommunal planering och tätortsnära friluftsliv i skogen, och också med vad som redan görs eller planeras inom andra sektorer och civilsamhället, där skogen är en viktig del av den lokala miljön.

Överlappningar finns mellan rapporterna och resultaten behöver samordnas i programmet

Vi har inga synpunkter på överlappningar mellan rapporterna (exempelvis om skogens sociala värden och ekosystemtjänster, skola och utbildningar eller plattformar, kunskapscentra och "Arena skogen"), så länge förslagen inte är divergerande. En allmän inställning som vi har är att antalet "nya" arenor eller offentliga organisatoriska organ/enheter som föreslås hålls så få som möjligt, i syfte att civilsamhället ska kunna ha så enkla och tydliga kanaler som möjligt till det offentliga, inte bara nationellt, utan särskilt regionalt och lokalt. Här återstår en del arbete att få ihop de likartade förslagen i rapport 1 och 2 till effektiva operativa organ, målbilder, strategier eller åtgärder i programmet.

SHF:s synpunkter på Delrapport 1: Tillväxt, mångbruk, värdeskapande av skogen som resurs

Målbilder

Arbetsgruppens förslag

Målbilderna är:

- Mångbrukade skogar
- Skogen är en självklar motor i landsbygdens utveckling
- Skogens sociala dimensioner värdesätts i hela samhället
- Mer folk i skogen, mer skog i folket – med ömsesidig respekt och ansvar
- "Skogen" genomsyras av hög kompetens, mångfald och jämställdhet

Vår uppfattning

SHF har inga synpunkter på målbilderna utan tillstyrker dessa.

De strategiska rekommendationerna och åtgärdsförslagen

Arbetsgruppens förslag

De strategiska rekommendationerna är

1. Lyft och utveckla skogens alla värden
2. Ett kunskapskliv för skogen
3. Sätt fart på mångbrukandet av skogen

Vår uppfattning

SHF tillstyrker rekommendationerna. När det gäller själva valen av eller formuleringarna för strategiska rekommendationer eller åtgärdsförslag har vi synpunkterna att

- det är viktigt att civilsamhällets potential för en hållbar utveckling tas tillvara (framförallt i det lokala perspektivet) i programmet,
- organisationer regionalt och lokalt kunde ha lyfts upp till förslag om åtgärder för utveckling och samverkan inom de strategiska rekommendationerna,
- åtgärderna behöver utformas i en diskussion, eller i samverkan mellan offentlighet, företagande och organisationer och
- inriktningen, språkanvändningen och värdefokus i de olika förslagen i det kommande programmet kan handla om skogen alla miljövärden.

När det gäller innehållet i och inriktningen för de strategiska rekommendationerna och åtgärdsförslagen har vi följande synpunkter att:

- *kartlägga skogens alla sociala värden* är mycket lovvärt, och oerhört ambitiöst. Det är en utmaning bara att lista vilka skogens sociala värden är, och att
 - det är centralt för den föreslagna vägledningens del att "värderingen av värdena" också kan göras lokalt – i samverkan med civilsamhället och allmänheten,
 - länsstyrelsen i Jönköping sedan ett par år tillbaka driver projektet *Samlad fastighetsspecifik information* om tillgång till öppen data om skogens (och landskapets) alla miljövärden för fastighetsägare och intresserad allmänhet och (<http://www.lansstyrelsen.se/Jonkoping/Sv/miljo-och-klimat/miljomal/Pages/samlad-fastighetsspecifik-information-.aspx>). Projektet skulle kunna användas också för att ta hand om de "nya" sociala värdena,
- SHF ser det som positivt att ordna en *centrumbildning för mångbrukande av skog* och att:
 - Det är lämpligt att befintliga modeller för skoglig analys kombineras med fördjupad kunskap om skogens alla miljövärden. Här är bra om en eller flera befintliga forskningsmiljöer för kulturarv kopplas in.
- Vi anser det också bra att *skapa incitament för ökat mångbruk av skog* och att:
 - det är centralt att skogens alla skyddade värden, som fornlämningar och byggnadsminnen enligt kulturmiljölagen och kulturresevat enligt miljöbalken och att de också kan tillgängliggöras och marknadsföras för att utvecklas som besöksmål,
 - det är också bra att lokala entreprenörer och aktörer som verkar i sådana områden stimuleras och synliggörs. Här kan vi se vår egen roll och möjlighet för att tillgängliggöra och marknadsföra såväl naturvärden och kulturmiljöer som sociala värden – också de som inte är formellt skyddade i lag, och som har ett så stort lokalt intresse att de bör tillgängliggöras.
- Vi ställer oss däremot frågande till varför 1) Riksantikvarieämbetet ska uppdras att i samverkan med länsstyrelser, Skogsstyrelsen, Skogsmuséerna samt skogsnäringens aktörer utifrån ett landskapsperspektiv göra en strategisk plan för vilka av skogens kulturvärden som bör bevaras, utvecklas eller användas och 2) en analys ska påbörjas kring kulturvärden i skogslandskapet utifrån kulturmiljömålet att bevara, utveckla och

använda kulturarvet. Det som borde göras inom programarbetet är att föra dialog med framförallt Riksantikvarieämbetet om vad som redan är gjort av strategisk planering och analys av bevarande, användande och utveckling av kulturarvet i syfte att lyfta och utveckla skogens alla värden.

- SHF anser att inte bara Tillväxtverket, Skogsstyrelsen och Naturvårdsverket bör anslås medel och få i uppdrag att göra en analys av incitament för mångbruk baserat på resultaten från förslag 1.1 och 1.2, *utan också Riksantikvarieämbetet*. På detta sätt kan den föreslagna strategin och analysen kring kulturvärden i skogen bakas in i uppdraget utifrån det ansvar Riksantikvarieämbetet redan har när det gäller kulturmiljön och kulturarvet i skogen. På samma linje bör Naturvårdsverket *och* Riksantikvarieämbetet få i gemensamt uppdrag att intensifiera insatserna för att tillgängliggöra och marknadsföra skyddad skog och skyddad kulturmiljö i skogen samt att i samverkan med regionerna utreda möjliga vägar för att stimulera och synliggöra lokala entreprenörer. Till det sista kunde *också lokala aktörer* kompletteras, likt i skrivningen ovan i *skapa incitament för ökat mångbruk av skog* ovan om stimulans.

Till saken hör att Riksantikvarieämbetet redan har utfört och utför flera arbeten och uppdrag de senaste åren i syfte att ta tillvara skogens miljövärden bättre, lyfta kulturella och kreativa näringar och vässa destinationsutveckling. Det senaste regeringsuppdraget ligger inom ramen för den s.k. *Mineralstrategin* och syftar till "att främja attraktiva natur- och kulturmiljöer i nya och befintliga gruvsamhällen", inom vad som benämns som *Gruvuppdraget*. Insatsen syftar till att utveckla, samla och sprida goda exempel på hur kulturmiljöer kan tas tillvara och utgöra en resurs för attraktivitet för att besöka, leva och utveckla företag i Bergslagen. Interpretation används som metod för 1) att lyfta fram värden och berättelser för att stärka attraktionskraft, 2) ökad samverkan mellan olika intressenter och aktörer som verkar på en plats och 3) att besöksnäringen ska kunna använda miljöer på ett intresseväckande och hållbart sätt. Resultaten av de olika insatserna skulle kunna komma till användning inom det framtida programmet när det gäller *utveckling av mångbruk* – också i skogen.

- Vi ser det som mycket viktigt att *vässa forskning, högskola, universitet och yrkesutbildningar* och *ha ett handslag om skolan* och där att:
 - vässandet behöver handla om skogens alla miljövärden,
 - ge möjligheter till fortbildning för lärare i utomhuspedagogik, skog och historia och samhällsorientering,
 - Naturvårdsverket *och Riksantikvarieämbetet* får i uppdrag att stödja arbetet,
 - det är mycket värdefullt och *i linje med redan pågående verksamhet vid SHF* att regeringen ger ett myndighetsuppdrag med tillsatta medel till Skogsstyrelsen att initiera ett program från vilken ideella organisationer och andra aktörer kan söka medel för att samarbeta med skolor,
 - förstå den skog vi ser behöver vi berättelsen om skogen *och om landskapet, i enlighet med syftena med ELC*,
 - det *ligger i linje med vår verksamhet* att skogen och landskapet i stort erbjuder nyanlända en välkomnande väg in i Sverige. Vi gör satsningar redan och vår erfarenhet

är, precis som rapporten anger, att de kan växlas upp med relativt liten (monetär) insats.
- hembygdsrörelsen är en av dessa någon som kan förmedla berättelsen. Med ett riktat stöd för berättandet kan skogens betydelse förmedlas och skogens *alla* värden värdesättas högre än idag. På samma sätt kan incitament skapas för att tillgängliggöra tätortsnära skogar för friluftaktiviteter.

- *Arena skogen* ser vi som ett intressant regionalt organ, under förutsättning att det inte blir en ny myndighet, utan en tydlig del av en annan myndighet och att:
 - det är viktigt att kulturmiljömyndigheterna, kulturarvsforskningen och civilsamhället representeras i arenorna och
 - förslaget borde koppla också till mål inom kulturpolitiken.
- SHF anser det lovvärt att *skapa jobb i skogen för nyanlända och långtidsarbetslösa* och att:
 - skapa jobb i *civilsamhällets arbete* med skogens sociala värden kan vara en mycket bra ingång i det lokala livet, och att också hembygdsföreningars verksamhet kan utvecklas,
 - det också finns *starka kulturvärdesskäl* att sköta lagskyddade miljöer som fornlämningar, kulturresevat och byggnadsminnen samt lokalt värdefulla miljöer i skogen.
 - *Riksantikvarieämbetet* också får i uppdrag och medel att intensifiera skötseln av skyddade miljöer i skogen, och
 - förslaget kan tillgodose behov av skötsel *också inom kulturpolitik* och ger goda möjligheter till förbättrad integration av nyanlända.
- Att *satsa på digital information* är viktigt även för civilsamhällets verksamheter och att:
 - det därför är angeläget att Lantmäteriets och andra relevanta myndigheters kartmaterial och öppna data om *landskapets miljövärden* görs tillgängliga för alla användare. Här nämner vi igen projektet *Samlad fastighetsspecifik information* som drivs av länsstyrelsen i Jönköpings län i just detta syfte.

SHF:s synpunkter på Delrapport 2: Virkesproduktion, övriga ekosystemtjänster och naturens gränser

Målbilder

Arbetsgruppens förslag

Målbilderna är:

1. Ett varierat brukande av skogen
2. Skogen bidrar till en levande landsbygd
3. Rik biologisk mångfald i skogen
4. Skogen ger förutsättningar för ett biobaserat samhälle
5. Skogens ekosystemtjänster är säkerställda
6. Ökad kunskap om skogen
7. Minskat ekologiskt fotavtryck

Vår uppfattning

Redan inom målbilderna blir det tydligt att skogslandskapets alla miljövärden inte uppmärksammas av arbetsgruppen. Detta kan bero på hur regeringens uppdrag till grupp 2 utformats och läses, men utifrån vår tolkning av uppdragskrivningarna

Biologisk mångfald och ekosystemtjänster, risker och sårbarhet. Insatser och forskningsbehov, målbilder för bevarande och utveckling av biologisk mångfald, genetisk variation, ekosystemtjänster och andra miljö- och kulturmiljövärden samt grön infrastruktur. Anpassning av skogsbruket till ett förändrat klimat, vidmakthållna ekosystemtjänster som grund för att minska risker och sårbarhet.

och

Arbetsgrupperna ska, inom gruppens arbetsområde ta fram en omvärldsanalys, identifiera och ta fram förslag på frågeställningar, mål, insatser och åtgärder som syftar till att nå en långsiktig strategisk inriktning på skogens hållbara bruk och bevarande för att ge förutsättningar för att uppnå visionen i det nationella skogsprogrammet.

har SHF synpunkten att en målbild som *Kulturarvet i skogen tas tillvara och tillgängliggörs* hade varit på sin plats, inte minst på grund av de stora skador skogsbruket åsamkar kulturmiljön i skogen, och tack vare den ovan beskrivna utvecklingspotential som finns i användning av kulturmiljön i skogen. Med en sådan målbild hade rapporteringen och förslagen fått en utformning som varit inriktad på skogslandskapets alla miljövärden. Som de utvecklande texterna till målbilderna utformas i förslaget finns skogens alla hundratusentals kulturmiljövärden i meningen "Värdefulla kulturmiljöer värnas och vårdas." och underförstådda i logiken för exempelvis ekosystemtjänster, grön infrastruktur och landskapsstrategier.

De strategiska rekommendationerna och åtgärdsförslagen

Arbetsgruppens förslag

De strategiska rekommendationerna är

1. Effektiv och dynamisk naturvård
2. Mer virke inom naturens gränser
3. Balans mellan skogens värden - ekosystemtjänster från ord till handling
4. Kunskapslyft för skogen
5. Styrning mot svenska modellen 1.2

Vår uppfattning

SHF lämnar övergripande synpunkter utifrån vad som anfördes ovan under *Allmänna synpunkter* och *Målbilder* och de är att

- den strategiska rekommendationen *Effektiv och dynamisk naturvård* hade tjänat på att omfatta också kulturmiljövård (och också i åtgärdsförslagen) och att - (återigen) hela miljön behöver uppmärksammas, tas tillvara och omfattas av åtgärder i det framtida programmet,
- den samlade vården av skogens naturvärden och kulturvärden skulle sannolikt kunna göras mycket mer effektiv och dynamisk, utifrån en helhetssyn på landskapet och kunskap om dess utveckling, inte minst när det kommer till biologiskt kulturarv i relation till det sextonde miljömålet samt hur sociala värden ska vårdas.

- den strategiska rekommendationen *Mer virke inom naturens gränser* också skulle kunna handla om mer virke inom de kulturella och sociala värdenas gränser och att
 - här finns utredningar från Riksantikvarieämbetet som visar hur skogsbruket kan visa rätt hänsyn till kulturmiljön och
 - (återigen) länsstyrelsen i Jönköpings län driver projektet Samlad fastighetsspecifikation som har till syfte att alla ska kunna se vilka värden som finns inom ett specifikt område
- Vi anser att ansatsen om lokalt inflytande inom den strategiska rekommendationen *Balans mellan skogens värden – ekosystemtjänster från ord till handling* är positiv, men att ekosystemtjänstlogiken och landskapsstrategimodellen behöver utvecklas för att hela landskapet och alla dess värden ska kunna uppmärksammas, tas tillvara och användas, som "socioecosystemtjänster" eller "sociala landskapsstrategier", vilket kräver en bredare samverkan och en syn på landskapet som en större helhet enligt våra allmänna synpunkter ovan, och att
 - det är viktigt med lokalt inflytande från civilsamhället i att se vilka värden som finns och hur de värderas,
 - forskningssatsning om metoder för beskrivning och kvantifiering av olika ekosystemtjänster inklusive bristanalyser blir ännu mer positiv om också kulturmiljövärdena behandlas likvärdigt med de biologiska värdena,
 - paralleller och likheter i denna rekommendation finns med rekommendationen *1. Lyft och utveckla skogens alla värden* i delrapport 1,
 - *nya dialogplattformar och kunskapscentra* kan motsvara *Arena skogen* i delrapport 1,
- den strategiska rekommendationen *Kunskapslyft för skogen* är likartad den om ett *Kunskapskliv för skogen* i delrapport 1. SHF:s synpunkter är därför också likartade och finns under delrapport 1 förutom att
 - inom det mycket viktiga åtgärdsförslaget *Utveckla skogen i skolan* ser vi det som självklart att fokus måste ligga på skogens alla miljövärden och sociala värden. Därför borde ett åtgärdsförslag texten under förslaget ha utformats i stil med

"Som grund för en framtida kompetensförsörjning krävs att våra unga alltmer urbaniserade medborgare har en förståelse för både skogens alla naturvärden, kulturvärden och sociala värden, och för skogen som en *resurs*, som vi nyttjar för välfärd och åtgärder mot klimatförändringen. Vi bedömer att det är viktigt att satsa mer resurser på ungdomar för information om skogens betydelse."
- SHF anser att den strategiska rekommendationen *Styrning mot svenska modellen 1.2* är övergripande bra och att.
 - en *utvärdering av den nuvarande modellen* är värdefull, och att det är lämpligt att 1) beakta generationsmålet inom miljöpolitiken utifrån ett helhetsperspektiv, 2) behandla också måloppfyllelsen för andra politikområden, 3) belysa effektiviteten i styrmedlen och "angränsande" styrmedel och 4) utreda bland annat uppbyggnad och utfall av sektorsansvar, dialog och samverkan inom området.
 - *utredning om styrmedel för landskapsstrategier* är bra och den behöver också omfatta andra miljövärden och sociala värden,

- det är positivt med *förenkling av styrmedlen* och också *tillämpningen av styrmedlen*. En utredning om detta välkomnas därmed.

Avsnitt 7 Förslag till fortsatt arbete – utestående frågor

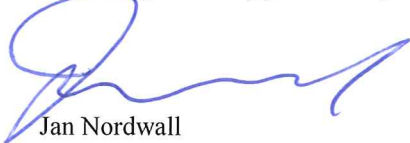
Arbetsgruppens förslag

Arbetsgruppen har identifierat några frågeställningar där det inte, under utsatt tidsram, har varit möjligt att komma fram till gemensamma förslag på strategiska rekommendationer och åtgärder.

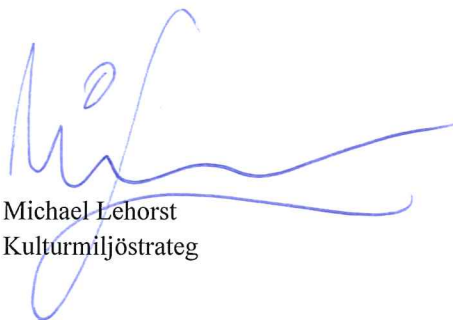
Vår uppfattning

SHF anser att utifrån utformningen, inriktningen och innehållet i, inte bara delrapport 2, utan också att *uppmärksammande, tillgängliggörande och användning av kulturmiljön i skogen* är en utstående fråga. Det finns stora möjligheter att i det nationella skogsprogrammet ta tillvara den utvecklingspotential som finns i skogens kulturmiljöer och dess sociala värden – i sig eller i samspel med skogens andra värden.

För Sveriges Hembygdsförbund,

Jan Nordwall
Generalsekreterare

Michael Lehorst
Kulturmiljöstrateg